

Til: Meland kommune
Frå: Norconsult v/Heidi Handeland
Dato 2018-10-22

Sjøleidning Litlebergen-Isdalstø - kulturminnefagleg vurdering

1 Bakgrunn

Meland kommune ynsker å legge drikkevassleidning i sjø, frå Litlebergen til Isdalstø. Leidningen gir betre forsyningstryggleik for både Meland og Lindås. Det skal også leggst pumpeleidning for spillvatn i sjø, frå Litlebergen til Flatøy. Denne leidningen skal leggst slik at det er mogeleg å føre spillvatn frå Litlebergen til reinseanlegg i noverande Lindås kommune. Før spillvassleidninga kan takast i bruk må det leggst spillvassleidning vidare til Knarvik.

I samband med planlegging av tiltaket er verknader for kulturminne og kulturmiljø i tiltaksområdet vurdert.

Tiltak

Både spillvass- og drikkevassleidninga skal i hovudsak leggst i sjø. Grøftetraseen kryssar over Flatøy. Der leidningstrasèen ligg over land, og i strandsona ut til ca. 2 m djup, må det gravast og eventuelt sprengjast grøfter til leidningane. Grøfta vert om lag 1,5 m brei i botnen, og 2,5 m brei i toppen. På det høgaste punktet på landtraseen skal det etablerast 2 stk. luftekummar.

Kva utgreiast

Temaet kulturmiljø tek utgangspunkt i den kulturhistoriske verdien i utgreiingsområdet og vurderer tiltaket sin påverknad på kulturminne, kulturmiljø og kulturlandskap. Kulturminne og kulturmiljø er definert i Lov om kulturminne. Kulturminne er definert som alle spor etter menneskeleg verksemd i vårt fysiske miljø, herunder lokalitetar det knyter seg historiske hendingar, tru eller tradisjon til. Kulturmiljø er definert som eit område der kulturminne inngår som ein del av ein større heilskap eller samanheng. Automatisk freda kulturminne omfattar alle faste kulturminne frå før 1537 og alle ståande byggverk frå før 1650, samt samiske kulturminne eldre enn 100 år. Marine kulturminne eldre enn 100 år er verna. Kulturlandskap er landskap som er prega av menneskeleg bruk og verksemd.

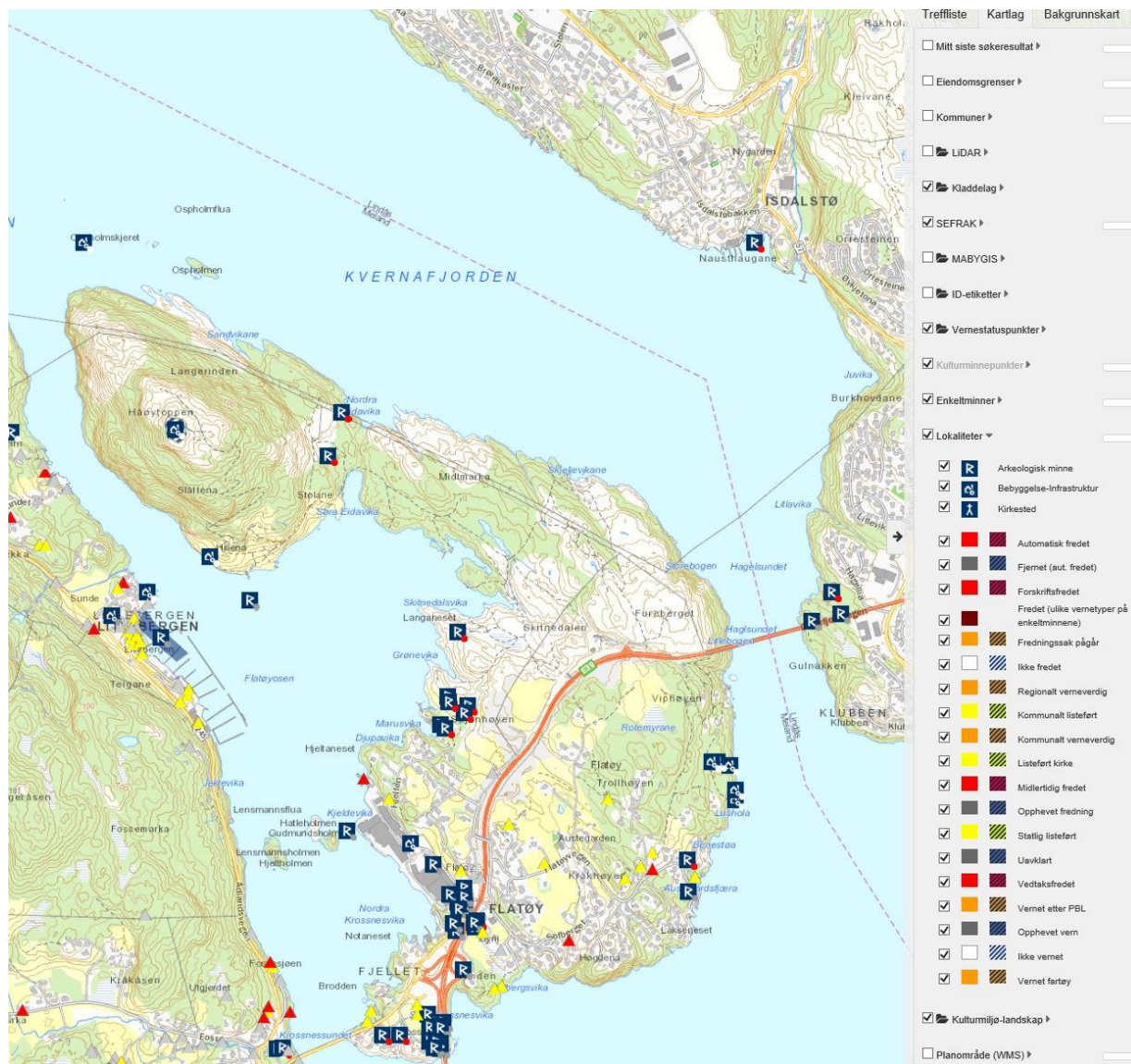
I SEFRAK-registeret er oppført bygningar frå før 1900, i nokre område før 1940. Bygningar markert med raud trekant er frå før 1850, desse er meldepliktige til kulturminnemynde ved riving eller ombygging. Bygningar markert med gul trekant er frå mellom 1850 og 1900, grå trekant er fjerna bygning (ruin eller tuft). SEFRAK-registrering inneber ikkje nokon formell verneverdi, men kan vere ein indikasjon på at verneverdi bør gjerast greie for.

Kunnskapsgrunnlag

Vurderinga er basert på Riksantikvaren sin nasjonale kulturminnedatabase Askeladden, befaringsrapport 07.08.18, og førebels teikningar av tiltaket datert 18.10.2018.

2 Dagens situasjon – kulturminneverdiar i tiltaksområdet

Tiltaket strekk seg frå Litlebergen i vest, over sjøbotnen til Flatøy, gjennom Søra og Nordra Eidavika, og vidare austover på sjøbotnen til Isdalstø.

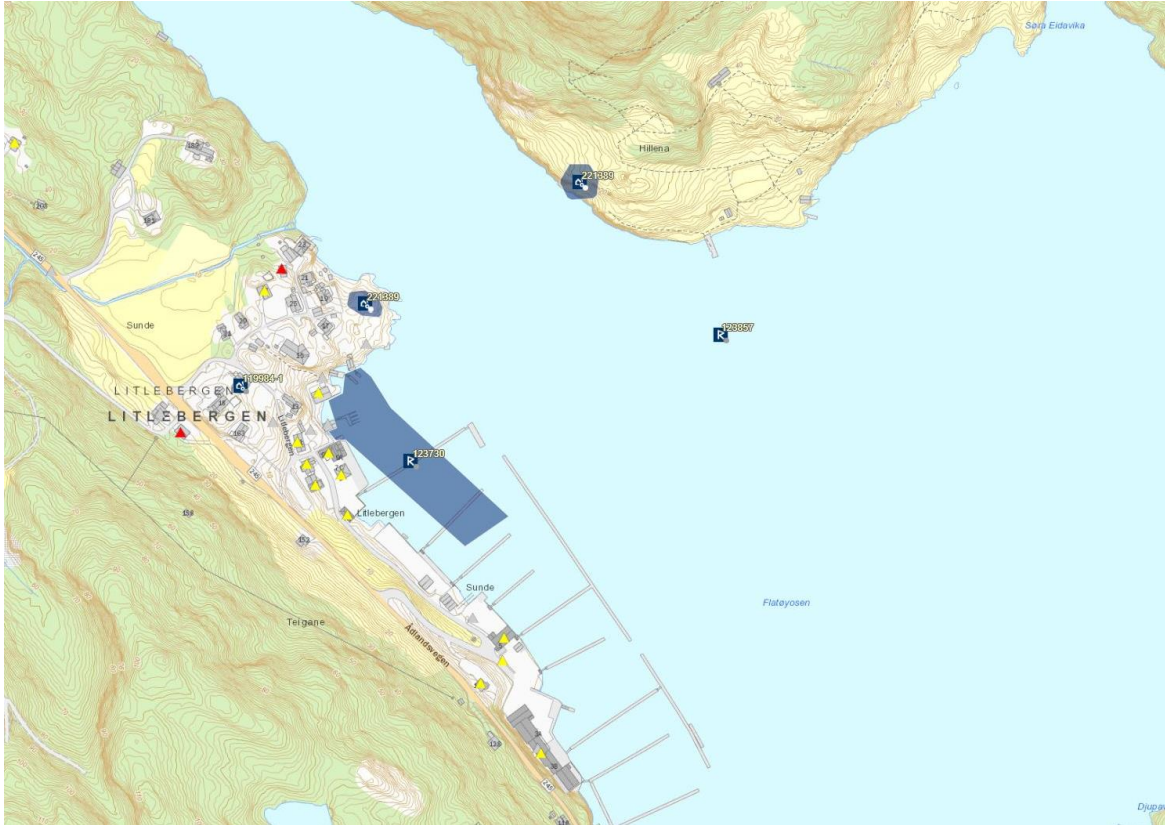
Figur 1 Utsnitt frå Riksantikvaren sin kulturminnedatabase Askeladden; Litlebergen, Flatøy og Isdalstø med markerte kulturminnelokalitetar.

Litlebergen

Litlebergen var dampskipsanløp på 1800-talet og eit knutepunkt i Nordhordland. I dag er det registrert 11 bygningar i SEFRAC-registeret i den nordlege delen av Litlebergen, korav 2 frå før 1850, og 4 i den sørlege delen. Lengst nordaust på neset ligg eit krigsminne; ein kanonbrønn frå 1896-1897. Anlegget vart modifisert av tyskarane 1940-1945 (Askeladden-ID 221389).

I hamneområdet ved Litlebergen er registrert ein marinarkeologisk lokalitet med uavklart vernestatus (Askeladden-ID 123730). Lokaliteten omfattar hamneområdet på sjøbotnen inkludert ein eldre kai med trapp. Innanfor lokaliteten si utstrekning er gjort fleire gjenstandsfunn, m.a. stein- og leirgods, krukkefragment og ei importert glasflaske. Funna indikerer bruk av hamneområdet frå 1600-talet og

utover. Vidare austover, like sør for Håøyna, er det gjort lausfunn av funnmateriale frå 1600-1800-talet på sjøbotnen (ei steikepanne og to krukkedelar av rhinsk steingods, Askeladden-ID 123857). Funnstaden har ingen formell vernestatus, men indikerer potensiale for ytterlegare funn i området.

Figur 2 Litlebergen, utsnitt frå Askeladden. SEFRAK-registrerte bygningar og hamneområde med uavklart vernestatus. Krigsminnet på neset nordaust for Litlebergen og funnstaden sør for Håøyna har ikkje formell vernestatus.

Figur 3 Nokre av dei SEFRAK-registrerte bygningane i Litlebergen (nordlege del); frå venstre tidlegare leiketøyfabrikk, ishuset, meieriet og kafè.

Figur 4 Spor etter eldre kaifront, utanfor den registrerte hamnelokaliteten i Askeladden.

Figur 5 Litlebergen sørlege del, småbåthamn i dag.

Eidavika

Nordra og Søra Eidavika ligg ved eidet mellom Håøyna i nord og Flatøy i sør. På Flatøy er det kjent ei rekke steinalderbuplassar, særleg sør på øya. Gardsdrift er dokumentert i skriftlege kjelder frå 1590, garden låg då under bispestolen. Rundt 1640 låg garden øyde, før den kom i privat eige i 1662, og

bestod av ei brukseining, inkludert Håøyna, fram til 1833. I perioden fram til 1900 vart garden delt opp i totalt 21 bruk.

Flatøy og Håøyna har god militærstrategisk lokalisering for å kontrollere ferdsle sjøvegen gjennom Radfjorden og innløpet til Sørfjorden og Osterfjorden. Varden på Håøyna er nemnt i Sverresoga, som omtalar Sverre sitt anslag mot Bergen i 1183. Det er vidare kjent ei rekke spor på Håøyna etter nyare tids militære anlegg, frå slutten av 1800-talet og første del av 1900-talet. Mykje vart rive etter 2. verdskrigen, men mange tufter og andre spor er framleis synlege i dag. På vestsida av eidet er det registrert to automatisk freda kulturminne, buplassar frå steinalder. Lokaliteten lengst sør (Askeladden-ID 121540) har sannsynleg vore i bruk i sein eldre steinalder, basert på høgde over havet og funnmateriale. Lokaliteten lengst nord (Askeladden-ID 121541) kan ha vore i bruk i to fasar, i løpet av eldre og yngre steinalder. Sør for ID 121540 ligg ei tuft, og på neset aust for Nordra Eidavika er det ein fortøyningsbolt, truleg frå 1900-talet.

Figur 6 Nordra Eidavika, fortøyningsbolt på neset til høgre i biletet.

Figur 7 Fortøyningsbolt nordaust for Nordra Eidavika.

Figur 8 Sørå og Nordra Eidavika, utsnitt frå Askeladden. Automatisk frede steinalderbuplassar vest for eidet, tuft sør for ID 121540 omtrentleg markert med blå prikk, fortøyningsbolt med raud prikk.

Figur 9 Søre Eidavika.

Figur 10 Ruin mellom Søre Eidavika og steinalderbuplass ID 121540.

Figur 11 Steinalderbuplass (ID 121540), ca 13-15 moh.

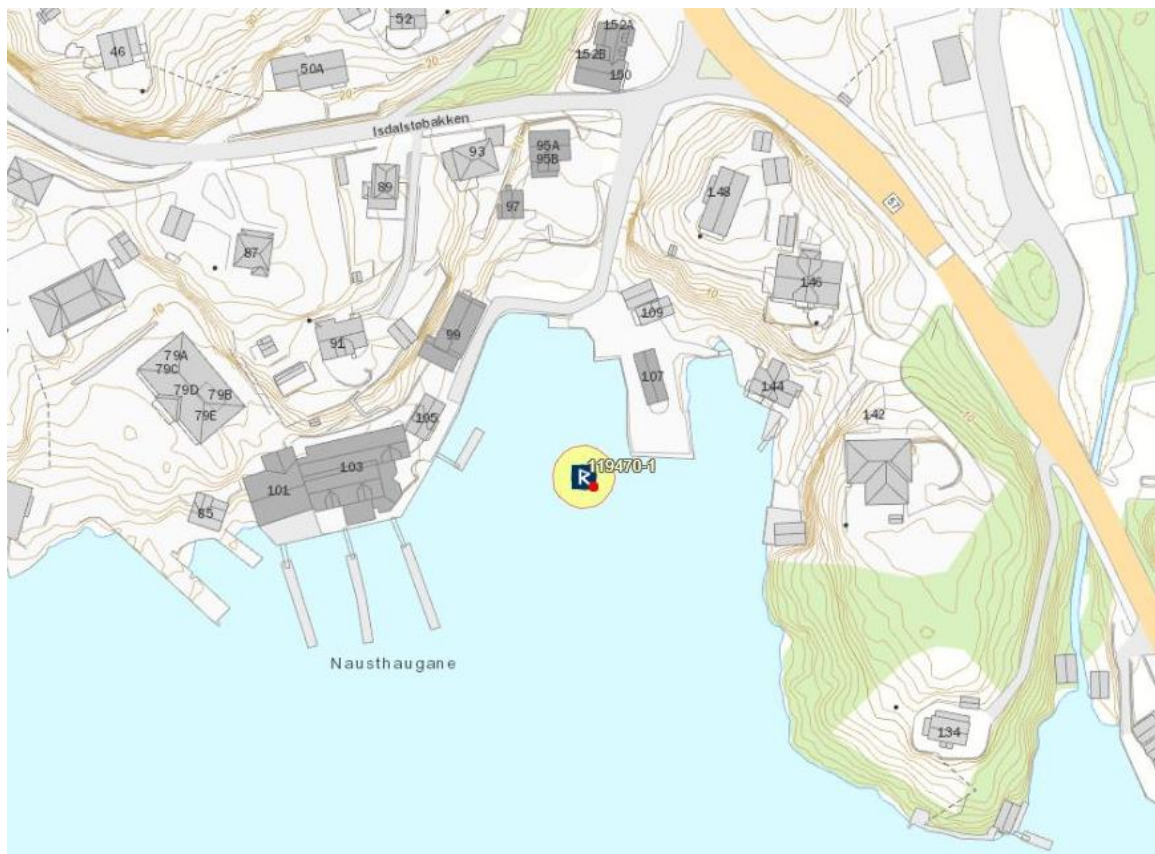

Figur 12 Steinalderbuplass (ID 121541), ca 12 moh.

Isdalstø

På sjøbotnen ved Isdalstø er det registrert ein automatisk freda kulturminnelokalitet på 5-6 m dybde (Askeladden-ID 119470). Lokaliteten består av skipslast, sannsynlegvis magnetitt teke ut i området mellom Alversund og Askeland på Radøy i perioden 1870-1920-talet.

På land ligg fleire eldre bygningar som vurderast som eit kulturmiljø. Under fleire av dei nyare kaiane er spor etter eldre kaikonstruksjonar.

Figur 13 Isdalstø, utsnitt frå Askeladden. Marin lokalitet markert.

Figur 14 Isdalstø, vestsida.

Figur 15 Isdalstø, delar av kaiområdet.

Verknader av tiltaket

Tiltaket rår ein hamnelokalitet ved Litlebergen med uavklart vernestatus, Askeladden-ID 123730. Tiltaket må såleis avklarast av kulturminnemynde.

Utover hamnelokaliteten i Litlebergen vurderast tiltaket å ha inga/ubetydeleg påverknad på kjende kulturminne og kulturmiljø.

Anleggsfase

Fortøyningsbolt i Nordre Eidevika bør takast omsyn til ved gjennomføring av tiltaket, slik at denne ikkje blir utsett for uforvarande skade. Utførande entrepenør må vere kjend med meldeplikt etter kulturminnelova §8,2. ledd. Dersom det skulle framkomme funn av automatisk freda kulturminne på land eller i sjø under gjennomføring av tiltaket, må arbeidet stansast i den utstrekning det kan skade kulturminnet, og kulturminnemynde varslast så snart som råd. Funn kan til dømes vere trekolkonsentrasjonar, reiskapar av metall eller bergart, funn av keramikk eller anna.

Vurdering av tilhøvet til Kulturminnelova

Tiltaket rår ein hamnelokalitet ved Litlebergen med uavklart vernestatus. Tiltaksområdet har vidare potensiale for ytterlegare funn av marine kulturminne. Funnpotensiale i tiltaksområde på land vurderast som begrensa på bakgrunn av høgde over havet. Tilhøvet til kulturminne og eventuelt behov for arkeologisk registrering jf kulturminnelova §§9 og 14 må avklarast ved å oversende saka til Hordaland fylkeskommune og Bergens Sjøfartsmuseum for uttale.

Kjelder

<https://askeladden.ra.no/> 14.08.2018

Kleiveland, G. og Homlong, B. 2004: Mellom bakkar og berg. Gard og ætt i Meland. Band II. Meland kommune.

Lohne 2006: SeaCurve_v1 - Teoretisk beregning av strandforskyvningskurver i Hordaland fra UTM-koordinater. MS Excel regneark.

01	2018-10-22	Sjøleidning Litlebergen-Isdalstø - kulturminnefagleg vurdering	HEHAN	OLNOT	MAREI
Versjon	Dato	Omtale	Utarbeidd	Fagkontrollert	Godkjent

Dette dokumentet er utarbeida av Norconsult AS som del av det oppdraget som dokumentet omhandlar. Opphavsretten tilhøyrar Norconsult. Dokumentet må berre nyttast til det formål som går fram av oppdragsavtalen, og må ikkje kopierast eller gjerast tilgjengeleg på annan måte eller i større utstrekning enn formålet tilseier.